

Štěpán Jurajda: Jak platit vědu (pohled ekonoma)

Každý dobrý manažer ví, že pravidla odměňování ovlivňují chování a výsledky zaměstnanců a celé firmy. Kde chybí vztah mezi individuálními výsledky a odměnou chybí i motivace ke kvalitní práci. Když dáte lidem finanční motivaci dělat zmetky, vyrobí je. To platí stejně v mlékárnách, automobilkách, nemocnicích a není žádný důvod proč by tomu mělo být jinak ve vědě.

Tento základní fakt jakoby zapadl v diskusi o plánované reformě financování české vědy - viz nedávná polemika Jana Zrzavého a Jiřího Rákosníka (*Česká věda: hledá se politik, ne přeúčtený výzkumník (HN 13. - 15. 7. 2007)* a *Bádání nepotřebuje reformu, spíš peníze (HN 18 7. 2007)*).

Za kus? Nebo za kvalitu?

Spor se vede o tom, jak by se měly v budoucnosti hodnotit a platit vědecké výsledky institucí. Současná metoda tzv. „peer review“ spočívá v tom, že se komise odborníků seznámí s daným pracovištěm a napíše o jeho výsledcích „kvalitativní“ hodnocení, které se posléze promítne do přidělených peněz.

Navrhovaný nový systém by naopak přidělil vysokým školám a ústavům peníze podle jejich „kvantifikovaných“ výsledků. Těmi mají být především počty publikovaných vědeckých prací – knih a odborných článků. U článků navrhovaný systém využívá mezinárodních měřítek kvality vědeckých časopisů a přidělí více peněz za článek v prestižnějším časopise. To je jeho hlavní výhoda – měřítko kvality se nedá ovlivnit. U knih by se již ovšem kvalita nerozlišovala a peníze by se přidělovaly jednoduše za kus.

Zásadní nedostatky mají bohužel oba systémy. Ten první - hodnocení komisemi - funguje v ČR špatně. Nezřídka jsou za světový výzkum označeny i projekty prakticky bez výstupů. Obory na nízké úrovni je zvykem i měkce hodnotit a některá hodnocení působí zmatečně. Finanční motivace produkovat špičkové výsledky, ne jen průměrné, je tak nedostatečná.

Druhý systém - financování založené na počtu výstupů - konečně nějakou motivaci vytváří. Bohužel je to motivace vyrábět za státní prostředky vědecké zmetky. Problémem jsou samozřejmě knihy.

I ty můžeš být profesorem!

Vydat totiž dnes knihu, ať už ji vydá kdokoli a v jakémkoli nákladu, prohlásit ji za vědeckou a zkasírovat za to příspěvek ze státního rozpočtu je poměrně snadné – určitě mnohem snadnější než se pachtit s kvalitním výzkumem, který vede k článkům v prestižních světových odborných časopisech jako je třeba Nature. (Ano, existují specifické obory typu historie, kde je i ve světě zvykem publikovat výsledky spíše

v knihách než v časopisech, ale to jsou výjimky, jejichž financování je třeba řešit výjimkou.)

Exemplárním příkladem může být můj obor ekonomie. Přestože světová akademická obec považuje za měřítko vědecké kvality publikace ve dvaceti až třiceti špičkových časopisech, v Česku nemá naprostá většina profesorů ekonomie ani jeden článek dokonce ani v jednom z více než dvou set vědeckých časopisů s tzv. impakt faktorem vydávaných mimo území ČR a SR. Habilitace a profesury jsou tak často udělovány na základě seznamu sborníků a knih a jiných typů domácích publikací, po kterých v akademickém světě ani pes neštěkne. Přitom ekonomický výzkum u nás stát financuje skoro všude, kde se ekonomie vyučuje.

Pokud se tedy v návrhu nového systému problém knih nevyřeší, pouze si v praxi ověříme, že i vědci se umí chovat ekonomicky. To, že dnes knih oproti článkům až tak moc neprodukuje se s finanční motivací změní. Protože kromě profesur budou knihy přinášet i automatický finanční zisk, dojde k inflační produkci pseudo-knih a odměny za ně začnou navíc odsávat prostředky na skutečně kvalitní výzkum, ať už v podobě článků nebo kvalitních knih.

Peněz na vědu se u nás dává stále málo. Dokud se však budou rozdělovat plošně a s malým ohledem na kvalitu vědecké produkce jako dnes, nemá z pohledu ekonoma navyšování prostředků valného významu a nic moc společnosti nepřinese.

Nově navrhovaný systém zvýší motivaci vědců ke světovému výzkumu, ale musí dořešit problém s knihami. V oborech, kde ve světě skutečně dominují knihy místo časopisů nezbyvá než zůstat u současného „peer review“ hodnocení.

Autor je zástupcem ředitele CERGE-EI, společného pracoviště Akademie věd a Univerzity Karlovy